

számunkra nyilvánvalóvá tette. Oknyomozó forrásfeltárásaival, az életmű értelmezését elősegítő fogalmi hálózatának érvényesítésével és filozófiai eszszéken edzett gondolatébresztő stílusával. Ha valamit ajánlhatok e kötet olvasójának, akkor nyugodt lélekkel azt mondom: kezdje az ismerkedést a függelékkel és az ehhez társuló jegyzetekkel. Ebből érti meg igazán, hogy miért írta meg Balázs Sándor ezt a könyvet az újra önmagára eszmélő Kárpát-medencei magyarság számára.

1939 nyarán Mikó Imre felolvasást tartott az Unitárius Irodalmi Társaság estélyén. Ezen fejtette ki: „Egyetlen kisebbség sem pusztult el csak azért, mert jogai nem voltak törvénybe iktatva, viszont egyetlen kisebbséget sem tartott meg a törvény betűje. A vallási és nemzeti kisebbségek igazi védelmének a jog és a történelem csak a formáját adja meg, a lényeg itt sem a mások által nyújtott védelem, hanem a kisebbségek belső önvédelme. Ennél az önvédelemnél pedig az egyház és iskola döntő szerepet játszodhatik, mert a lelkek feletti hatalmával olyan kisebbségi embertípust, olyan sajátos lelkületet alakíthat ki, amely ellen tud állni az asszimiláció és disszimiláció veszélyeinek egyaránt. [...] A kisebbségi élet titka tehát az adott lehetőségek mesteri felhasználásában rejlik [...]. Ha a sors nekünk, unitáriusoknak, örökös kisebbségi életformát rendelt, akkor én szeretném, ha ennek az új embertípusnak a kialakításával az unitarizmus mutatna az egyetemes kisebbségi magyarságnak példát.”

Az idézett szövegrész az *Unitárius Közlöny* 1939. évi 7-es számában jelent meg, magam pedig Sándor Krisztina államvizsga dolgozatából másoltam ki. Az *előttünk járóktól* és az *utánunk jövőktől*, lám, egyképpen tanulhatunk.

Csak maradjon meg hozzá a fogékonyságunk.

KOVÁCS ISTVÁN

AKI ELŐTTÜNK JÁRT:
MIKÓ IMRE (1911-1977)*

Immár 26 éve múlt március 21-én, hogy sajnálatosan fiatalon, 66 évesen elhunyt Mikó Imre, egyházunk főgondnoka, államjogi szakíró, politikus, nyelvtanár, író és műfordító. Bánffyhunyadon született. Erdély Széchenyijéhez, gróf Mikó Imréhez csak névrokonság fűzte, születésüket egy évszázad

* Elhangzott a 2003. június 26-án tartott könyvbemutatón az Unitárius Egyház Dávid Ferenc dísztermében.

választotta el. Mikó Imre elődei Bölönből származtak a kincses városba, Kolozsvárra, ahol negyedik elődje, Mikó Sámuel – amint sírkövén is olvasható – Bölöni Farkas Sándor tanítója volt.

Elemi és középiskolai tanulmányait a kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte, ahol – a felsőbb osztályokban – a Kriza Önképzőkör lelkes és tevékeny tagja, nyolcadikos korában pedig elnöke volt. Ő ébresztette rá diáktársait a romániaiság tudatára, figyelmeztetve az erdélyi hagyományok ápolására. Néhányan hatottak rá tanárai közül is, Gál Kelemenről például portrét írt. *A család mellett az iskola is feltétlen szerepet játszott hagyományörző és liberális szellemével arcéle kialakításában.* Érettségi után, 1928-ban iratkozott be a kolozsvári (román királyi) I. Ferdinánd Egyetem jogi fakultására, és ezzel egyidejűleg az Unitárius Teológiai Akadémiára is, ahol két évet hallgatott le. *Balázs Ferenc – az író társ és barát – oldalán bekapcsolódott az unitárius ifjúsági mozgalomba is. 1936-ban, 25 éves korában az egyházi Főtanács tagjának választották; ilyen fiatal főtanácsosi tagról nem tud egyháztörténelmünk.* 1934-ben jogi doktorátust szerzett. Tizenkilenc évesen írta meg *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című, 1932-ben Kolozsváron kiadott első kötetét. Két évet töltött Párizsban ösztöndíjasként a nemzetközi jogot tanulmányozva. Tapasztalatait és élményeit az 1935-ben megjelent *Erdélytől Európáig* című tanulmányában örökítette meg. Hazatérve Kolozsvárra ügyvédi irodát nyitott. A bécsi döntés után az Erdélyi Párt országgyűlési képviselője és vezetőségi tagjaként feljárt Budapestre. Alig pár hónappal a bécsi döntés után készült el, talán túl gyorsan is, a gyengeségektől és hiányosságoktól sem mentes, de ma is alapvető munkának számító *Huszonkét évvel. – Az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig* – (A „Studium” Kiadása, Budapest, 1941.) Nagy jelentősége egy egész korszak áttekintésében és a politikai események tárgyilagos ismertetésében rejlik. *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika* című munkája 1944-ben jelent meg Kolozsváron. *Nagy vesztesége az egész magyarságnak, hogy 1944 után Mikó Imre politikai karrierje nem folytatódhatott; valószínű, hogy nagyra hivatott államférfit veszítettünk el benne.* A háború vége felé, 1944 őszén orosz hadifogságba esett, az Azovi-tenger melletti kikötővárosba, Taganrogba, Csehov szülővárosába került, ahonnan csak 1948-ban térhetett haza. Orosz nyelv- és irodalomból tanári képesítést szerzett, majd egykori iskolájában kapott tanári katedrát, de az 1956-os magyar forradalom leverését követő megtorlás, mint annyi más erdélyi értelmiségit, őt is elérte: kitétek a tanügyből. Alkalmi munkákból élt; tizenkét éven át volt munkás a megyei könyvterjesztő vállalatnál, majd üzleti alkalmazott, könyvárus az Egyetem utcai kis könyvesboltban...

A politikai helyzet viszonylagos és átmeneti enyhültével, a 60-as években újra kezdte közírói tevékenységét. Közéleti szolgálatával párhuzamosan tevékenykedett *egyházi téren is. 1964-től rövid megszakítással (1969–1972) az egyház főgondnoki tisztségét töltötte be. Mint főgondnok és főtanácsosi tag értékes munkásságot fejtett ki az egyház megtartása és megújítása érdekében.*

Tevékeny részt vett az egyház alapításának 400. évfordulója alkalmával 1968-ban tartott – nemzetközi visszhangú – ünnepi zsinat előkészítésében. Szerepet játszott a Keresztény Magvető 1971-es újraindításában is. (Ugyanitt megemlíthető, hogy 1957-ben – a 400 éves alapítási évforduló előkészítésében – segítségére volt a Brassai név felvételében, iskolánk vezetőségének ő biztosította a dokumentációt.)

*1969-ben az Írószövetség tagjául választja. Ebben az időszakban írta, illetve jelentette meg *Bölöni Farkas Sándor* (Észak Amerika-utazónk) életregényét, *A bércre esett fa* címmel (Ifjúsági Kiadó, Bukarest, 1969.), melyet az *Orbán Balázs nyomdokain* címen – Beke Györggyel és Fodor Sándorral közösen – közreadott kötet (Irod. Kiadó, Bukarest, 1969.) követett; majd a valószínű népkönyvvé lett – Dávid Gyulával közösen írt – *Petőfi Erdélyben*. (Kriterion, Bukarest, 1972.) A szépirodalmi sikerig jutott Mikó Imre szerénységére vall, s egyben eredendő közügyi elkötelezettségét igazolja egy sajátos műfaj teremtése, amikor *Az utolsó erdélyi polihisztor* cím alatt – nagymonográfia vagy regény helyett – filológus gonddal összegyűjtött és kiválogatott száz dokumentumot és történetet közöl Brassai Sámuelről (Kriterion, 1971.)*

1970-től nyugdíjazásáig (1975) a Kriterion Könyvkiadó lektora, és nevét hordozza a rendkívül népszerű Téka-sorozat, amelynek kezdeményezője és szerkesztője volt. Műfordítói munkássága is jelentős. Francia, német, orosz és román szerzők írásait ültette át magyarra. Hatalmas műveltsége, lenyűgöző tudása és intelligenciája imponáló szerénységgel párosult. A közössége sorsáért mindenkor felelősséget érző írástudó / értelmiségi szolgálatkészsége jellemezte, amikor „az előttünk járók” példaértékű életének állított emléket könyveivel. Ez jellemezte a különböző folyóiratokban, újságokban közölt írásait, cikkeit, sőt recenzióit is. Mert saját bevallása szerint: *Nem restellek kevésbé rangos műfajban írni, el egészen a könyvrecenzióig*. Így lettek a Keresztény Magvetőben, A Hétben vagy a Korunkban megjelent írásai is marandó élményt jelentők az olvasók számára.

A néhai barát és író társ, az unitárius lelkész Balázs Ferenc rövid és küzdelmes pályájának avatott ismerőjeként, a fiatalon elhunyt mészköi lelkész kiadatlan jegyzeteinek, leveleinek birtokában kezdett hozzá a Balázs Ferenc-i életmű megismertetéséhez, közkinccsé tételéhez. Mindenekelőtt a *Bejáróm a kerek világot* (újra-) kiadásánál „bábáskodott”. Az ateista-kommunista diktatúra cenzorai tizezer szóval csonkították meg az eredeti művet. (Valaki megszámlolta!) Mikó Imre nemcsak összeállította a kötet jegyzetanyagát, de terjedelmes bevezető tanulmányt is írt a kötet elejére: *A világljáró Balázs Ferenc* címen. (Kriterion, 1975.) „Rög és nagyvilág” címmel, Balázs Ferenc életének megírásához is hozzáfogott. Szerette volna magát a Balázs Ferenc-i életet is megörökíteni „az előttünk járók” világló példájának sorában. Lírai monográfiának tervezte. Sajnos, amikor kihullott kezéből a toll, egy megírt fejezeten túl csak a mű épületéhez összegyűjtött anyagot hagyhatta örökségül... (A munkát Kicsi Antal irodalomtörténész folytatta, majd – korai el-

hunytát követően – Horváth Sz. István fejezte be. A monográfia – *Balázs Ferenc* címen – 1983-ban jelent meg a Kriterion Könyvkiadó gondozásában.)

Még életében napvilágot látott könyve, az *Akik előttem jártak* (Kriterion, 1976.) Az *Ajánlásban* így vall a kötetről: „Azok közül, akik előttem jártak, azokat választottam ki, akik nemcsak előttem jártak, hanem akiknek igyekeztem is a nyomukba lépni.”

Mikó Imre utolsó könyve – *A csendes Petőfi utca* – önéletrajzi fogantatású, befejezetlen mű. A posztumusz kötet (Dacia Könyvkiadó. Kolozsvár, 1978.) „helye”, méltatói szerint: műfajilag az emlékirás, a művelődéstörténet és a szociológia határán van. Tény, hogy Mikó Imre mintegy hatvan évet élt a kolozsvári „csendes” Petőfi utca 17. számú házában. Itt, a családi háznál – a ma már csak *néhai* Petőfi utcában – hangzott el fölötte 1977. március 29-én, dr. Kovács Lajos unitárius püspök – személyében egyházunk 40. főgondnokát (1964-1968 és 1975-1977 között) is búcsúztató – gyászbeszéde. A méltatás szerint: „Azt kívánta, hogy itt, ennek a hajléknak az udvarán búcsúzzunk tőle, ahol szülei, elődei, azok, akik „előtte jártak”, tanították őt a láthatatlan élet áldott valóságaira: az istenhitre, a múlt értékeinek megbecsülésére, a szülőföld rajongó szeretetére, [...] életet építő, felelősségteljes, fáradhatatlan, önzetlen tevékenységre. [...] De egyházunk is benne egyik leg-hűségesebb tagját, nagytekintélyű és általánosan tisztelt vezetőjét veszítette el. [...] Egyszóval köszönjük, hogy: erős szívű volt, mintha látta volna a láthatatlant.»

Igen, úgy élt, „mintha látta volna a láthatatlant.” – EMLÉKE LEGYEN ÁLDOTT!

CSEKE PÉTER

TISZTÍTÓTŰZ*

(*Gondolatok Bözödi György születésének
kilencvenedik évfordulóján*)

A kisebbségi lét első évtizedének legnagyobb tanulsága az volt, hogy kisebbségi helyzetben többségi tudattal élni nem lehet. Ennek a felismerésnek a logikus következménye a szigorú *múltkritika* (miért jutott az erdélyi magyarság kisebbségi helyzetbe) és a *tudatos jövőépítés* követelményrendszerének a felállítása; olyan életstratégia kialakítása, mely egyaránt kedvez

* Elhangzott 2003. április 30-án, a kolozsvári belvárosi unitárius egyházközség, Bözödi György emlékére rendezett gyülekezeti találkozóján.